

Hezreti Osmanyň halyf saýlanan ýylyna degişli gaýa ýazgysy

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Hezreti Osmanyň halyf saýlanan ýylyna degişli gaýa ýazgysy

HEZRETI OSMANYŇ HALYF SAÝLANAN ÝYLYNA DEGIŞLI GAÝA ÝAZGYSY

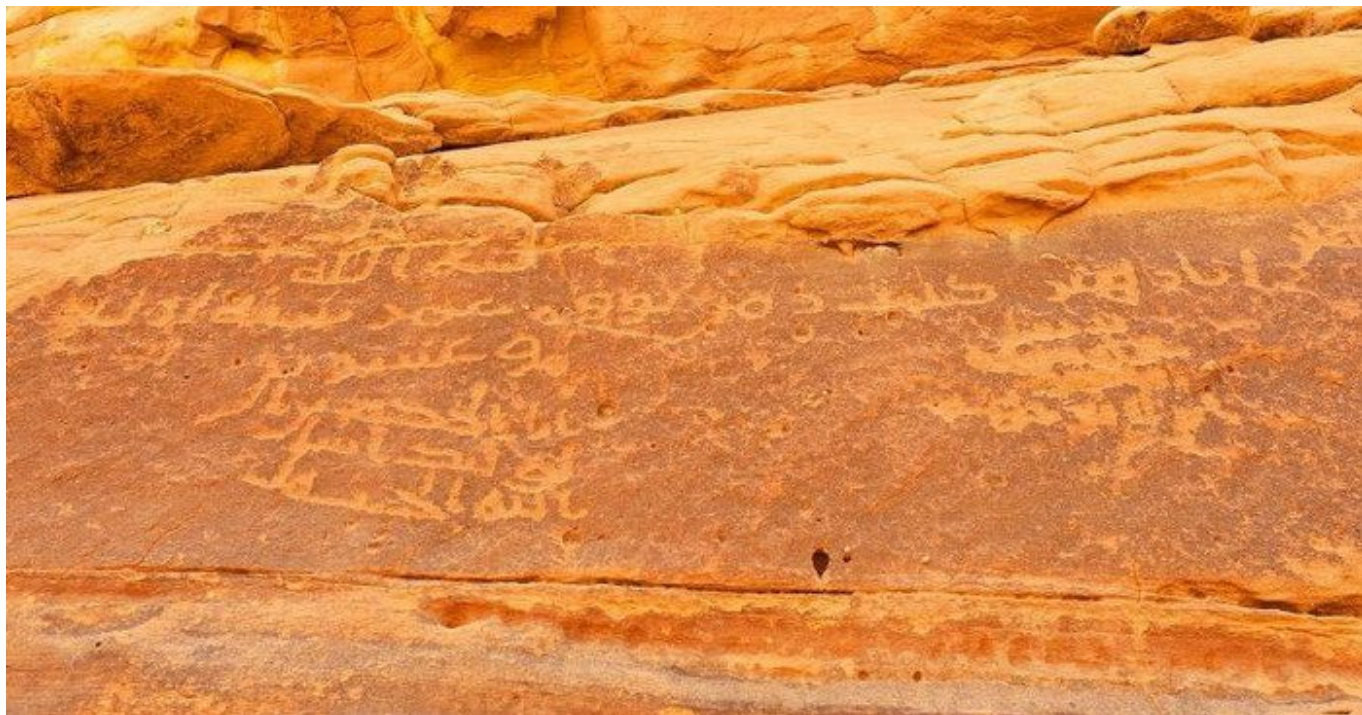

Fotosurat: Twitter – @mohammed93athar

Ylmy-barlagçy Id el-Ýahýa we Abdurahman es-Senadi 2022-nji ýylyň 18-nji maýynda Mekge-Medinäniň arasyndaky haj düşelgesini öwrenmek üçin gidenlerinde bir gaýa ýazgysynyň üstünden barypdyr.

Ýazgynyň okamak beter kyn bolansoň, öňki tapylan gaýa ýazgylaryny okamak boýunça ýörite hünärmen Muhammet el-Mugazzewä habar berilýär.

Mugazzewi ýazgyny okap nolan badyna begenjini gizläp bilmeýär. Onuň okan ýazgysy Hezreti Osmanyň halyf saýlanan ýylyny hasaba alan ýazgy bolup çykسا näme!

«Hezreti Osman ýazgysynyň» okalyşy / Fotosurat: Twitter – @mohammed93athar

Hezreti Osman gaýa ýazgysynyň terjimesi:

«Alla üçin we (muny) (Osman) ibn Affanyň halyf saýlanan senesinde 24-nji (hijri) ýylynda ýazdym. Men Abdylła ibn Said ibn Zeyd.

Men Utbe ibn Rüşd (Raşid?) ep-Meshaki (Mesahiki?)»

Beýleki irki döwür yslam taryhy wakalary ýaly Hezreti Osmanyňam halyf saýlanyşy we saýlanan senesi hakdaky maglumat dürli ýazuw we dilden-dile geçip gelen taryhy çeşmeler arkaly biziň günlerimize gelip ýetipdir.

Köplenç adamlaryň ýaşaýan ýerlerinde, aýratyn ýagdaýda bolsa ötegçileriň geçýän ýerlerinde ýadygärlik ýazgysyny galdyrmak üçin ýazylan bular ýaly «ýadygärlik gaýa ýazgylary» soňky ýyllarda geçirilen barlaglar bilen birlikde täze çeşme bolup öňküleriň üstüni ýetirdi.

Abdylła ibn Sad atly biri öz adyny gaýanyň ýüzüne ýazmak arkaly ebedileşdirende, taryhy wakanyň hem şaýatlygyny edipdir.

Yslamdan öňki döwrüň hem-de irki yslam taryhynyň arap medeniýetinde möhüm ähmiýetli wakalary esas alyp senelemek işi giňden ýaýran ýagdaýdyr.

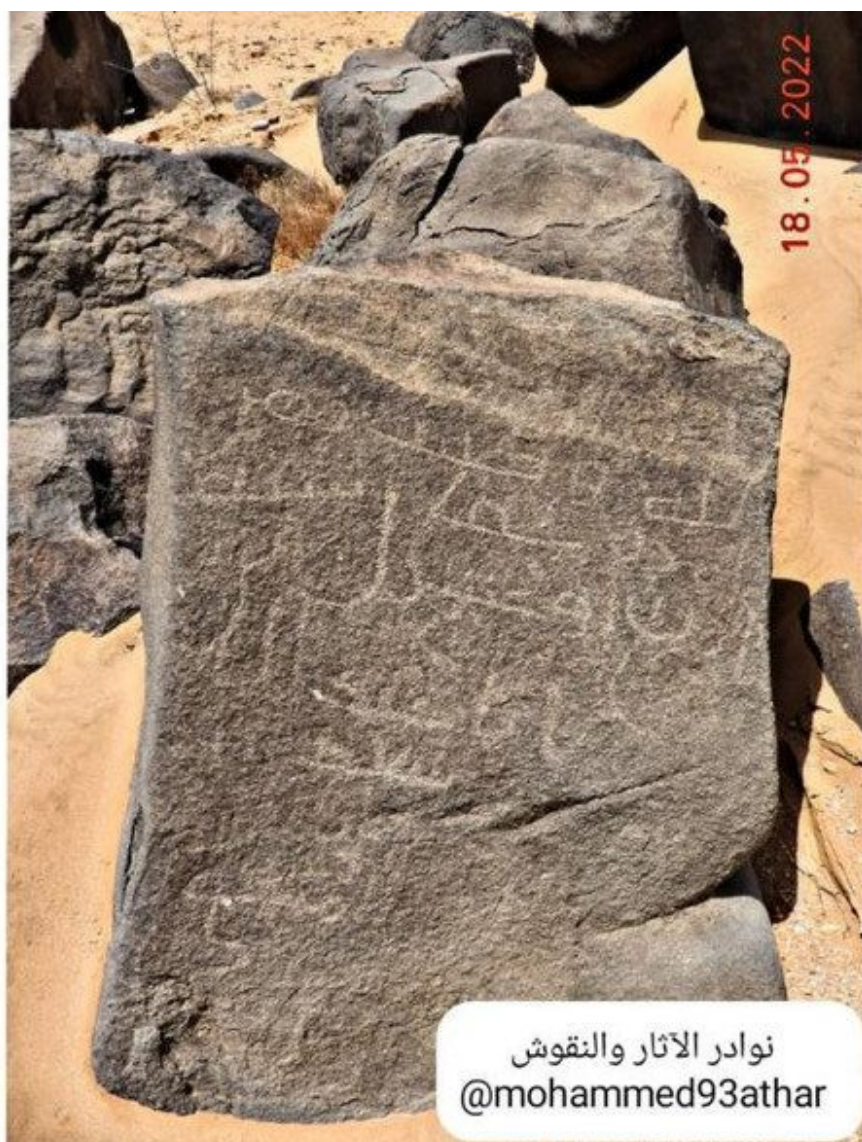
Munuň bilen birlikde Abdylla ibn Sad ýazgysyny haçan ýazandygyny halyfyň saýlanan möhüm ähmiýetli wakasy bilen resmileşdirýär.

Täze tapylan bu gaýa ýazgysy 1999-njy ýylda Demirgazyk-Günbatar Arabystanyň el-Ula şäherinde tapylan Hezreti Omaryň şehit edilen ýylyny öz içine alýan «Züheýr ýazgysy» bilen bir ýylda ýazylypdyr.

.....
لله وكتبت زمن
أمر بن عفان سنة
اربع وعشرين .

انا عبد الله بن
سعد بن زيد .

انا (عتبة)
بن رشد المسحقي

«Züheýr ýazgysy», el-Ula / Saud Arabystany

Züheýr ýazgysynyň terjimesi:

«**Bismillah. Men Züheýr, Omar aradan çykanda 24-nji ýylda (şuny) ýazdym**».

Hernäçe Hezreti Omar hijri 23-nji ýylyň soňky günlerinde (26 Zülhiçje 23-nji ýyl, 3-nji noýabr 644) aradan çykanam bolsa, onuň ölüm habary sebite birnäçe günden soň baryp ýetendigi üçin ýazgyda hijri 24-nji ýyl ýazylyan bolmaly.

Aly ibn Ybraýym Gabban tarapyndan ýazylyan we Robert Hoýlandyň iňlis diline terjime eden we onuň netije düşündirişlerini-de öz içine alýan «The inscription of Zuhayr, the oldest Islamic inscription (24 AH □AD 644–645), the rise of the Arabic script and the nature of the early Islamic state» makalasynda Medine Hijazy arap ýazgysy bilen ýazylyan ýazgynyň ýazuw aýratynlyklary öwrenilipdir we döwrüň beýleki çeşmeleri bilen deňeşdirilip, ýazuw taryhynyň dogrulygy anyklanmaga synanyşylypdyr.

Alynan netije ýazgynyň ýazylyan wagtyň dogrudygyny ýüze çykardy.

Gabban bu barada şeýle diýýär:

«Züheýr ýazgysyny Hulefaýy-Raşidleriň döwrüniň arap ýazgysynyň ajaýyp mysaly we şol döwre senelenen tekstologik subutnama bölekleriniň kiçikik külliýatyna täze we möhüm goşmaça hökmünde kabul edip bolar».

«Hezreti Osman ýazgysynyňam» şuna meňzeş seljermeden geçirilmegi we netijelerini makala görnüşinde köpçüligiň dykgatyna ýetirilmegi gerek.

Munuň bilen birlikde iki ýazgynyňam diňe ýazuw aýratynlyklaryna goldanyp däl-de, başga ugruň hünärmenleri tarapyndanam öwrenilip, takmyn ýazuw senesiniň kesgitlenmegi gerek.

• **Hezreti Osmanyň halyf saýlanmagy**

Medinäniň Mesjidi-Nebewisinde (Pygamber metjidinde) janyňa kast edilen Hezreti Omar agyr ýaralanypdyr we alan şikesiniň ölüm howpludygyny aňan badyna aşereýi-mübeşşereden alty adama (Hezreti Osmany, Hezreti Alyny, Abdurahman ibn Awfy, Sad ibn Ebu Wakgasy, Talha ibn Ubeýdullany, Zübeýr ibn Awwamy) täze halyf saýlamagy tabşyrypdyr. Emma döredilen şuranyň başy Hezreti Omar aradan çykansoň jemlenip bildi. Şol wagt Medinede

bolmadyk Talha ibn Ubeýdullanyň gatnaşmadyk şurasynyň başlygy Abdurahman ibn Awfdy.

Onuň başlyklyk etmeginde Hezreti Alynyň we Hezreti Osmanyň kandidaturasy orta atylypdyr. Ahyrynda Hezreti Osman hijri 24-nji ýylda (milady 644-nji ýyl) halyflyga saýlanýar.

• Gaýa ýazgylary irki yslam taryhy bilen baglanyşykly bize nämeleri habar berýär?

Soňky ýyllarda Saud Arabystanynyň dürli ýerlerinde paleotologik döwürden yslam döwrine çenli dürli döwürlerlere degişli gaýa ýazuw sungatynyň we ýazgylarynyň tapylyşynyň barha artýandygyny görýäris.

Babylyň eli hasaly patyşasy / Saud Arabystanynyň Hail welaýaty Tarynyň dürli döwürlerinden birden köp medeniýetiň mirasyny biziň günlerimize ýetiren gaýa ýazgylary irki yslam taryhyndanam yzlary özünde saklaýar.

Umuman alanda hijriniň ilkinji üç asyryna degişli ýazgylar Gurhanyň aýatlaryny, töwhid kelimesini, şahadaty, dogalary (bagyşlanma dogalary, jennete girme, dowzahdan ätiýaç etme dogalary we ş.m.), şygyrlar, adam atlary, möhüm ähmiýetli seneleri, ýer-ýurt atlaryny öz içine alýar.

Döwrüň ýazuw aýratynlyklaryny öz içine alýan ýazgylarda köplenç kufi hat-ýazuw stili ulanylypdyr.

Saud (taryhy-medeni) mirasyny goramak boýunça degişli ýolbaşçylaryň geçen aýlarda beren beýanatynda diňe Nejran sebitinde 200-e golaý arheologiki we taryhy goraghana zolagynyň kesgitlenendigi aýdyldy.

Abdylła degişli gaýa ýazgysy / Saud Arabystanynyň Tebuk-Hisma sebiti

Irki yslam döwrüne degişli gaýa ýazgylarynyň türk diline edilen terjimelerini yzygiderli çap eden Müfid Ýükseliň terjime eden ýazgylarynyň birem sahaba bolmahy ähtimal Abdylła atly adama degişli gaýa ýazgysydyr.

Bu ýazgy hijri 24-nji ýylda ýazyylan Hezreti Osman we Züheýr ýazgylaryndan alty soň hijri 30-njy ýylda ýazylypdyr. Müfid Ýüksel ýazgyny şeýle terjime edipdir:

«Bismilla. Allanyň ady bilen. Men Abdylła. Muny Umeýriň (ýa-da Gafiriň) gaýdyp gelen wagtynda, 30-njy ýylda ýazdym».

• Gaýalara nagyşlanan ýadygärlik: Ýönekeý adamlaryň ýazgysy

Irki yslam döwrüne degişli gaýa ýazgylary bizi taryhda sesleri köp eşitdirilmedik ýönekeý adamlaryň ýadygärlik ýazgylary bilen ýazgylary bilen tanyşdyrýar. Munuň netijesinde jemgyýetiň din bilen, belli şahsyýetlere we senelere bolan gatnaşygyny gönüden-göni görme mümkinçiligini edinjäris.

Taryhy wakalary meşhur şahslaryň eserlerinden ýa-da resmi taryh ýazuwyna degişli çeşmelerden däl-de, hut şol döwürde ýaşan, wakalary eşden, gözi bilen gören, gatnaşan we habar

beren adamlaryň agzyndan eşitme mümkinçilini edinyäris. Adamlaryň Hudaýa ýalbaryşlary, ahyret gününe bolan ynançlary we dini düşünje gurluşlaryna degişli ownujak gyryndy derejesinde-de bolsa gymmatly maglumatlaryň üstünden baryars. Sözli-ýazuw medeni çekişmeleriň arasynda adamlaryň ölümiň garşysynda yzda ýadygärlik hökmünde iň bolmanda öz atlary ýazylyan ýazgylary goýup gitmek isländiklerine şaýat bolýars. Meniň üçin-ä bular yazgylary taryhy wakalara şaýatlyk eden täze çeşme bolmakdan has beter, taryhda ýitip gidendir öýden, hiç tanamaýan we bilmeýän adamlarym bilen belli bir derejede tanyşlyk açma mümkinçiligini beren taryha açylan «gapy» ýaly.

• Çeşmeler:

– «Ali ibn Ibrahim Ghabban, «The inscription of Zuhayr, the oldest Islamic inscription (24 AH/AD 644–645), the rise of the Arabic script and the nature of the early Islamic state» (terjime we netije düşündirişleri: Robert Hoyland), Arabian archaeology and epigraphy, 19/2, 2008.

<https://www.arabnews.com/node/1799701/saudi-arabia>

<https://mufity.blogspot.com/2022/05/arabistan-tebuk-hisma-da-muhtemelen.html>

Ömerjan KAÇAR / @beskuvalefendi

Duşenbe, 30.05.2022 ý. Taryhy makalalar